

Balajthy Ágnes

Miskolcra nyíló kapuk

Talán nincs még egy olyan települése Magyarországnak, amely annyira karakteres arccal rendelkezne, mint Miskolc – míg más városok neve hallatán inkább a turisztikai kiadványokból ismerős, jól csengő közhelyek úsznak be tudatunkba, a borsodi fellegvár kapcsán egymásnak ellentmondó, olykor cseppet sem hízelgő jelzők, vizuális emléknymok zuhataga tárul fel: ez az Acélváros, a panelrengeteg a vasgyár árnyaival. Prospektus-báj helyett rom-esztétika. Mintha mondjuk Tom Waits szabadulna be egy szimfonikus zenekar tagjai közé.

A kultúra világában közvetített Miskolc-kép gazdagításáért eddig is sokat tevékenykedő *Spanyolnátha* művészeti folyóirat gondozásában – a város nyolcszázadik születésnapjának alkalmából – most olyan antológia jelent meg, amelyben hetven (!) szerző vallomását olvashatjuk a locusról, izgalmas kontaminációját létrehozva a saját történeteknek és a Miskolc-mitológia jól ismert elemeinek. Nem hagyományos irodalmi antológiáról van szó: az alkotók a tágabb értelemben vett irodalmi közegekhez kötődő bölcsész értelmiség köréből kerültek ki. Legtöbben közülük azért „valódi” szépiírók, mint a város kvázi koszorús költője, Fecske Csaba, de akad közöttük irodalomtörténész (Kabdebó Lóránt természetesen feltűnik a szerzők között), előadóművész-humorista (Nagy Bandó András), sőt, politikus is (Fedor Vilmos, az alpolgármester.) Így az antológiák eseté-

ben törvényszerűen felmerülő – egyenlenségről, hullámzó színvonalról beszámoló – kritika itt fokozottan releváns lehetne, ám épp a szerzői gárda vállalt sokszínűsége miatt válik nyilvánvalóvá a szerkesztő, Vass Tibor azon szándéka, hogy az olvasó figyelmét ne kizárólag a szövegek esztétikai teljesítménye felé irányítsa. Inkább arra, hogy miként is íródik Miskolc mint kulturális szöveg, milyen toposzokat működtetve jön létre a Miskolc-jelenség ezernyi változata.

Hogyan jutunk el a vallomástételhez? A szövegekben kétféle attitűd rajzolódik ki: az egyik a miskolci vagy legalábbis borsodi identitással rendelkező szerzőé/elbeszélőé, aki a hely szülőtteként igyekszik szavakba önteni azt, hogy e tájék neki mit jelent. A másik az idetévedő/szokó idegené, aki vagy a falusi lét vagy egy másik, jellegzetesen szerencsésebb helyzetben lévő város horizontja felől („Otthon, Debrecenben nincsenek koldusok, eddig csak filmekben látott ilyet”) tekint rá, ahhoz viszonyítva hozza létre a maga Miskolcát. Miskolc mint saját – Miskolc mint idegen. Mindkét esetben megfigyelhető, hogy nem a jelen idejű időviszonyok dominálnak a szövegekben: a városról való beszédet az emlékezés modalitása határozza meg. Csupa ilyen, retrospektív távlatból létrehozott történet burjánzik a kötetben: gyermekkori nyaralások, kórházi látogatások, kis és nagy szerelmek, osztálykirándulás, katonaság. Az illékony emlékek irodalom-

má gyúrása problémaként tételeződik fel a legtöbb szövegben, mintha a memóriából elővarázsolt régi pillanatok bőségükkel, túláradó gazdagságukkal állítanák kihívás elé a beszélőt. Nem véletlen hát, hogy igen jellemző a felsorolás és halmozás alakzataira épülő, lendületes írásmód a kötetre, amelyet mintha a „mindent elmondás” vágya vezérelne: „Ha a kimondott városra gondolkodok, nem tudok nem gondolni Dénesre, Zsoltra, Jánosra, Jeszenyinre és a nyáron süttött Jézuskára” – olvashatjuk Fodor Tündétől. Azt tapasztaljuk itt – mint elég gyakran az antológia esetében – hogy neveket olvasunk, melyekhez nem tudunk arcot rendelni, utalásokat, melyeket képtelenek vagyunk felfejteni, olvasói kompetenciánk mondhatni kudarcot vall. A tét itt nem annyira a tapasztalatok közvetítése, megosztása – mintha a vallomástevő alany befelé, magának beszélne, saját identitásának megerősítése végett lenne szüksége az emlékek rendbe tételére. Van, amikor a túlsorduló nosztalgia, a kötetben szereplő barátokkal (is) való összekacsintás, az egymásra való utalgatás a kellemetlen belterjesség hatását kelti, a szerző haveri körébe nem tartozó olvasó a kívülálló pozíciójába szorul – szerencsére a hiányérzetért kárpótol a jobban sikerült írások ereje. Mindenesetre a *Miskolci Kapucín*erben közölt művek általában az önéletrajziság és irodalmiság közti keskeny és egyébként is lokalizálhatatlan határmezsgyén egyensúlyoznak. Néhány szöveg – például a TIB-alapító Ungváry Rudolf beszámolója '56-os megpróbáltatásairól – nyilvánvalóan nem esztétikai produktumnak szánt alkotás, de a „szépirodalomként” működő írásokban is a vallomásos hangnem uralkodik. Úgy tűnik, Miskolcra csak egyes szám első személyben lehet beszélni...

„Kell-e szégyenkezni a végső megmérettetésen, a Tér-memóriában?” – olvashatjuk Korpa Tamás „szabad ötleteiben”,

ahol a szokott szubjektum-objektum viszonyt egy pillanatra megfordítva, a beszélő az emlékezés irányítója helyett annak függvényeként pozícionálja magát. Mindezzel arra is utal, hogy vannak olyan pontok a városi térben, melyek földrajzi-fizikai tárgyszerűségüktől eloldódva az emlékezet bójáivá válnak. És hogy melyek a tér eme, jellel váló tárgyai a borsodi központ esetében? Nos, a kötetcímben nemcsak a kiadó nevének betűi – SPN – rejlenek anagrammatikusan, de egy szó is: a kapu, azaz a kötetben kiépített Miskolcmitológia legfontosabb motívuma, amelyre már Vass Tibor tőle megszokott stílusban íródott előszava, a *Kapu, éra* is rájátszik. A viharvert-málladozó vagy épp szép, míves belvárosi kapu(aljaka)t, ajtókat, bejáratoakat ábrázoló fotográfiák, a szerzők fotóját és rövid életrajzát keretező, ablakot kirajzoló grafika látványa is ahhoz járul hozzá, hogy az olvasó *A nyitott kapuk városaként* (Csorba Piroska), egymásra pillantó tekintetek és egymásba nyíló történetek tereként teremtsen meg magának Miskolcot.

„Úgy hívják ezt a helyet, hogy Sötétkapu, mindig valami rossz történik itt velünk.” – magyarázza Király Levente novellájának narrátora, a szerencsétlen édesanyja mellett ballagó ötéves kisfiú. „a Hevesyből jöttem, a film akkor rossz volt / és sorsszerűnek véltem a Sötétkaput” – kanyarodik erre versében Mizser Attila is. Bizony, nem az avasi kilátó, nem a diósgyőri vár, még csak nem is Lillafüred: a *Kapucínert* lapozgatva hamar kiderül, hogy a legerősebb hatást a Széchenyi utca eme jól ismert, baljós nevű pontja tette az alkotókra – s ennek oka talán épp nevében keresendő. A „sötét” előtag keltette elvárás többféleképp is beigazolódik a szövegekben: a kapu hol a történet egy szomorú fordulatának metonímiájává válik, hol Miskolc nem épp ragyogó szociális viszonyait jelképezi, máskor pedig a szerelmi tematikával kap-

csolódik össze. (Utóbbi kettő együttesen jelenik meg Keresztury Tibor szövegében, mely a kamaszkori románcra irányuló, önironikus hangoltságú visszatekintés keretében szinte dokumentarista stílusú közelképet hoz létre „a lassan csordogáló hetvenes évekről”.)

A történész Fazakas Csaba kiváló esszéjében arra is fény derül, hogy miért viselik itt egész utcányi, hatalmas területek a Csabai kapu vagy Győri kapu nevét. A miskolci helynevek furcsaságaival, sokértelműségével több szerző is foglalkozik. Bazsányi Sándor „kis miskolci szemantikájában” igen szellemesen mutat rá arra, hogy borul fel az egyszerű megfeleltetésen alapuló logika egy olyan településen, ahol „adihídnak” hívnak egy mindenféle vizet és hidat nélkülöző útszakaszt, Villanyrendőrnek egy keresztteződést, Szinvaparknak pedig egy Szinva- és parkmentes bevásárlóközpontot. „A „Szinvapark” szó – éppúgy, mint a „Miskolc Pláza” – saját magán kívül az égvilágon semmit sem jelent.” Nagy Csilla a tízemeletes bérházairól és borospincéiről egyaránt híres dombvidék nevének elhalványult melléknévi jelentését villantja fel játékosan: „Önök elakadnának itt, tudom: Kedves Avas...” Oravecz Péter is a Miskolc-émlékek nyelvi természetére mutat rá, mikor nagyapja halandzsaverseinek történetét így zárja le: „Miskolc egy varázssige, Miskolc a »Szezám tárulj«”. A kötet által közvetített egyik legfontosabb belátás szerint a város tehát nem csak látvány, ahogy az a vizuális médiumoknak a turizmus diszkursusában betöltött, majdhogynem kizárólagosnak tűnő jelentőségéből következne: Miskolc fényképezőgéppel teljességében nem rögzíthető, a hangfoszlányok, a nyelvi fordulatok, a különös nevek szintjén éppúgy jelenlévő tapasztalat.

S ha már a medialitásnál tartunk, akkor mindenképpen szólnunk kell arról a szerepről, amelyet a (könnyű)zene tölt be a

város „imidzsének” szervezésében. Külön tanulmányt igényelne annak feltárása, hogy miért épp Miskolc vált a magyar rock emblematikus városává – és talán van itt valami, tanulmányok révén feltáratlan is a klímában, mert nemcsak a nyolcvanas években, szociológiai-politikai tényezőkhöz köthetően virágzott a furcsa Miskolc-kultusz a színpadokon. Ez a régió különös módon – talán a hagyomány sajátos megvalósulási formájáról van szó – vonzza a mai alternatív bandákat is: a Bélga a *Zigilemezen* szentelt dalt Borsodnak, a Kispál és a Borz augusztusi búcsúkoncertjén Lovasi András külön kitért az őt idefűző szép emlékekre, mielőtt utoljára belekezdett volna a *Tiszai pályaudvar* című nótába. A hely nevéhez tapadó zenei asszociációk természetesen az antológia írásaiba is bevonódnak: az idevágó dalszövegek toposzai – a listavezető persze az EDDA – hol csak jelzésszerűen, közhely-voltukat le nem vetkőzve kerülnek az elbeszélésekbe, hol már összetettebb jelentésviszonyokat hoznak létre. Ménes Attila *Elveszve Miskolcon* című novellájában az osztálykirándulóként érkező debreceni fiú perspektívájából tárul fel a szocializmus erős bátyájának nyomasztó, embertelen légköre, amelyet a találkozás első pillanataiban úgy érzékel, „mintha ebben a városban mindenki szegény lenne, szürke és sovány”, hogy aztán később a P. Mobil sorainak direkt idézése („Nehéz szürke hajnalok, gondolta”) révén az első Miskolc-tapasztalat is már az *Acélváros* szövegvilága által preformáltak tűnjön volt. A nyílt, illetve bújtatott pretextusként működő dalszövegek mellett a zene-tematikát viszik tovább a régi bulikat/koncerteket megörökítő, a retro-vonalat felerősítő történetek is, például az úttörőtáboros Edda-partié „az Ifjúsági Magazin slágerlistájáról ismerős szintetizátorfutamokkal”, ahogy azt Szénási Miklósnál olvashatjuk.

Az úttörőtáborok korának megjelenítése azonban nem kizárólagos, az antológiában inkább különböző időszakok különböző Miskolcai rétegződnek egymásra. Felvillan benne az a korszak, melyben a Széchenyi utca ma történelminek számító épületeit még nem patinájuk miatt csodálták meg a járókelők: Porkoláb Tibor filológushoz illő ötlettel Gyulai és Lévay közös sétájáról mesél, közben folyamatosan szembesítve az olvasót a boldog békeidők óta bekövetkezett változásokkal. A legnagyobb kihívást viszont talán mégis azok a bizonyos úttörőtáboros évek állították az alkotók elé: néhány novellában – a már említetteken kívül például Nagy Zoltán a „szocialista kuplerájt”, s a szexuális élet más jellegzetes színtereit bemutató szövegeiben – sikeressé is válik az atmoszfériteremtés. Mindemellett Miskolc derűsebb, divatosabb, huszonegyedik századibb

arca is kirajzolódik a *Miskolci Kapucíner*-ben. Miklya Zsolt szellemes írásai úgy örökítik meg az Operafesztivál hangulatát, hogy a felidézett kulturális hagyománnyal folytatott játék sem válik súlytalanná: „Tét nélküli ma a Hold / Miskolc csupa plazmatévé ma / A kékszakállú *kihűlt téma* / Tét nélküli ma a Hold.”

Egy ilyen sok szerzővel rendelkező antológia esetében persze lehetetlen minden alkotó teljesítményét értékelni. Az azonban bizonyos, hogy a sokféleség, a műfaji alakzatok (napló, esszé, anekdota, család-történet) heterogenitása, a szövegek változatos, az irónia, a nosztalgia és a pátosz között mozgó hangoltsága, sőt, még hullámzó színvonala is izgalmas olvasmányá avatja a *Kapucíner*t. Ez a könyv tényleg kapukat nyit a városra: beléphetünk, el is tévedhetünk, s ha akarjuk, soha ki sem kell innen találnunk.

(*MiSkolc KaPucíNer – A Spanyolnátha művészeti folyóirat antológiája a nyolc évszázados Miskolc köszöntésére. Szerkesztette: Vass Tibor, Spanyolnátha Könyvek 7., Hernádkak, 2010*)